УДК 336.748

Наталія Олександрівна БОТВІНА

доктор економічних наук,
професор кафедри обліку, аналізу та аудиту,
Одеський національний політехнічний університет
E-mail: opu@opu.ua

УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ РИЗИКАМИ, ВПЛИВ ПРОЦЕНТНОЇ СТАВКИ ТА ВАЛЮТНОГО КУРСУ НА ПРИБУТОК БАНКІВ

Ботвіна, Н. О. Управління валютними ризиками, вплив процентної ставки та валютного курсу на прибуток банків / Наталія Олександрівна Ботвіна // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2015. – Том 19. – № 1. – С. 130-135. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Банківська діяльність за своєю природою пов'язана з ризиками, що викликаються різними обставинами. Ризик означає невизначеність, пов'язану з настанням будь-якої події або її наслідками. Безперервне функціонування валютного ринку є головною його особливістю, яка призводить до того, що банк, який має відкриту позицію з іноземної валюти, наражається на валютний ризик навіть тоді, коли не працює. Залишивши ввечері валютну позицію відкритою, вранці можна виявити збитки або прибутки як наслідок зміни валютного курсу за ніч.

Проведення валютних операцій є одним із найскладніших і найризикованіших видів банківської діяльності, який може принести йому як великі прибутки, так і стати джерелом значних збитків. Сьогодні відсотковий ризик набуває для вітчизняних банків все більшого значення внаслідок тенденції до скорочення процентної маржі, а пошук ефективних методів його оцінки та шляхів мінімізації стає невідкладним завданням, розв'язання якого значно впливає на фінансово-економічну діяльність банківських установ.

Слід підкреслити, що значно впливають на результати фінансово-економічної діяльності банків не лише зміни процентних ставок, а й постійне коливання валютних курсів. Найгостріше ця проблема постає перед банківськими установами, які щоденно здійснюють валютні операції в значних обсягах, тому для таких банків використання ефективних методів управління валютним ризиком набуває особливої актуальності. Учасники зовнішньоекономічній діяльності, як комерційні банки, так і їх клієнти, постійно потерпають від нестабільності та неможливості протидіяти цілеспрямованим валютним спекуляціям.

Ключові слова: *банки; ризик; валютний курс; відсоткові ставки.*

Natalia Oleksandrivna BOTVINA

Doctor of Economics,
Professor,
Departments of Account, Analysis and Audit
Odesa National Polytechnic University
E-mail: opu@opu.ua

CURRENCY RISK MANAGEMENT, INFLUENCE OF INTEREST RATE AND EXCHANGE RATE ON BANK PROFIT

Abstract

Bank activity is connected with the risks that are caused by different circumstances. A risk means the uncertainty which is related with beginningof any event or its consequences. The continuous functioning of currency market is its main peculiarity, that results in the fact that a bank which has open position from foreign currency is exposed to the currency

© Наталія Олександрівна Ботвіна, 2015

risk even then, when it does not work. Leaving in the evening the currency position open, then in the morning it is possible to find out losses or incomes as a result of change of exchange rate during the night.
Realization of currency operations is the most difficult and the most risky type of bank activity, that can bring both high incomes and become the source of considerable losses. Today a percent risk acquires for domestic banks greater value as a result of tendency to reduction of percent margin. The search of effective methods of its estimation and ways of minimization becomes an urgent task. The solving of this problem considerably influences financial – economic activity of bank institutions.
It is important to note that not only the changes of interest rates considerably influence the results of financial – economic activity of bank institutions but also permanent oscillation of exchange rates. This problem becomes even more important for bank institutions that every day carry out currency operations in considerable volumes. That is why for such banks the use of effective methods of management a currency risk acquires the special actuality. Participants of foreign economic activity, both commercial banks and their clients, constantly suffer from instability and impossibility to counteract to purposeful currency speculations.

Keywords: *banks; risk; rate of exchange; interest rates.*

JEL classification: E25, E58

Вступ

Банківські установи розпоряджаються значною частиною суспільного капіталу, тому вони мають постійно підвищувати соціально-економічну ефективність своєї діяльності та працювати над удосконаленням процесу управління фінансово-економічною діяльністю. Щодо цього слід наголосити, що банківські установи мають можливість забезпечувати подальший фінансово-економічний розвиток і покращувати свої ринкові позиції показуючи ефективне управління всіма наданими їм фінансовими ресурсами та забезпечуючи достатній рівень їх прибутковості.

Вивченню структури, характеру і причин виникнення валютних ризиків присвячено багато робіт як вітчизняних, так і іноземних економістів та науковців, але, на жаль, у спеціальній економічній літературі відсутня методика комплексного аналізу валютних операцій. Існують спроби аналізувати окремі види валютних операцій комерційних банків. Найчастіше об'єктом аналізу стають ризики, які супроводжують проведення обмінних операцій, які лише частково вирішують проблему аналізу та запобігання валютним ризикам.

Мета та завдання статті

На сьогодні проблеми пошуку ефективних методів управління валютним ризиком для українських банків стають все актуальнішими. Для оцінки валютного ризику та обсягів можливих фінансових втрат застосовують такі прийоми, як аналіз різних сценаріїв розвитку подій, методи імітаційного моделювання, стрес-тестування, статистичні методи.

Виклад основного матеріалу

Аналіз валютних операцій, на нашу думку, має, як мінімум, дві складові – оцінку зовнішнього середовища, у якому функціонує комерційний банк, і внутрішньобанківський аналіз (див. рис. 1).

Під *зовнішнім середовищем* слід розуміти сукупність економічних, політичних і соціальних факторів, які прямо чи опосередковано впливають на здатність банку досягати поставлених цілей. Від уміння вчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища та раціонально використовувати нові можливості значною мірою залежить зрештою успішність діяльності установи банку. Мета аналізу зовнішнього середовища – визначити його вплив на економічний потенціал та фінансові результати діяльності банку.

Внутрішньобанківський аналіз доцільно розпочинати з оцінки організаційних аспектів здійснення валютних операцій. Для цього насамперед слід з'ясувати: види операцій з валютними цінностями, на проведення яких банк має ліцензію НБУ; кількість філій у країні розташування банку, які здійснюють валютні операції, та наявність зарубіжних відділень; тенденції розвитку кореспондентських відносин з уповноваженими вітчизняними та іноземними банками. Важливою характеристикою діяльності у сфері валютних операцій є також забезпеченість персоналом та оргтехнікою.

Оцінивши організаційні аспекти згідно з наведеною блок-схемою, слід перейти до аналізу активних і пасивних валютних операцій, валютних ризиків і фінансових результатів:

– загальноекономічної ситуації як у країні розташування банку, так і в іноземних державах, де знаходяться його підрозділи та основні ділові партнери;
– стану валютних ризиків; динаміки обмінних курсів валют, процентних ставок за депозитами та кредитами, тарифів на банківські послуги тощо.

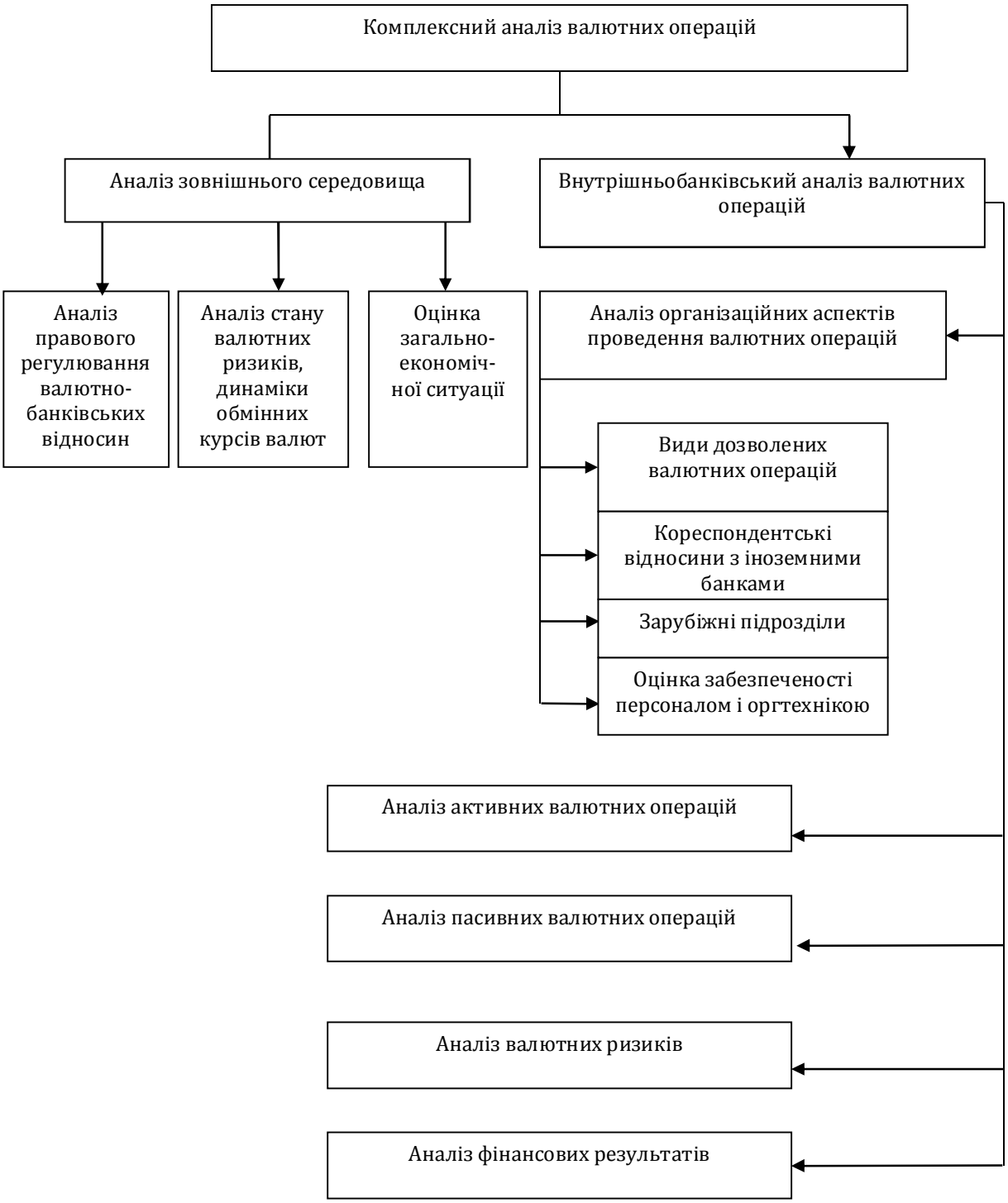

Рис. 1. Складові комплексного аналізу валютних операцій комерційного банку

До активних валютних операцій належать операції з розміщення іноземної валюти та банківських металів з метою отримання доходів. Завдання аналізу таких операцій – визначення динаміки їх обсягу та частки в загальних активних операціях банку; оцінка структурних зрушень у валютних активах і їх впливу на доходи; розробка заходів щодо підвищення ефективності використання валютних ресурсів.

Аналіз активних валютних операцій повинен проводитися на основі оцінки всіх видів активів банку, виражених в іноземних валютах і банківських металах. Зауважимо, що валютні активи – це:

- готівкова іноземна валюта;
- банківські метали;
- кошти в іноземній валюті на кореспондентських рахунках «Ностро» в НБУ та інших банках;
- депозити і кредити, надані іншим банкам;
- цінні папери в іноземній валюті;
- валютні кредити**,** надані клієнтам;
- інвестиції в іноземній валюті в асоційовані й дочірні компанії.

Склад і структура валютних активів значною мірою залежать під *пасивних валютних операцій*, тобто операцій, за допомогою яких банк формує валютні ресурси для проведення активних операцій. До джерел залучення валютних коштів належать:

– іноземна валюта на кореспондентських рахунках "Лоро";

- валютні депозити й кредити, отримані від інших банків;
- кошти в іноземній валюті на поточних і депозитних рахунках клієнтів банку;
- кредити, отримані від міжнародних фінансових організацій;
- інші зобов'язання в іноземній валюті та банківських металах.

Метою аналізу пасивних валютних операцій є оцінка динаміки обсягу та структури зобов'язань в іноземних валютах і банківських металах; оцінка структурних зрушень у валютних зобов'язаннях та їх впливу на витрати банку; оптимізація структури валютних зобов'язань.

Під час аналізу активних і пасивних валютних операцій їх доцільно згрупувати за певними ознаками: економічним змістом (розрахункові, кредитні, депозитні, обмінні операції тощо); видами валютних цінностей (операції з іноземною вільно конвертованою, неконвертованою валютою; цінними паперами в іноземній валюті, банківськими металами); формами грошей (готівкові, безготівкові операції); контрагентами, з якими проводяться операції (клієнтські, міжбанківські операції; з резидентами, нерезидентами; фізичними, юридичними особами); метою проведення (операції з виконання доручень клієнтів, операції з виконання власних зобов'язань банку, спекулятивні, хеджувальні); джерелами коштів (операції за власні кошти банку, за кошти клієнтів); строками проведення (термінові, короткострокові, середньострокові, довгострокові операції); впливом на валютну позицію банку (операції, при яких валютна позиція залишається закритою; операції, що призводять до відкритої валютної позиції).

На основі такої класифікації рекомендується здійснювати горизонтальний, вертикальний та порівняльний аналіз. Аналізуючи активні й пасивні валютні операції, доцільно також оцінити динаміку обсягу та структури позабалансових вимог і зобов'язань банку в іноземних валютах та банківських металах.

У процесі аналізу валютних операцій слід зіставляти взаємопов'язані статті активу й пасиву, де зафіксовано залишки в іноземних валютах, та розраховувати нетто-позицію за кожною групою парних статей. Це дає змогу оцінити напрями використання різних видів залучених валютних ресурсів, а також з'ясувати, за рахунок яких видів ресурси розмішувалися у ті чи інші активи.

Успішна діяльність комерційного банку на валютних ринках значною мірою залежить від ефективності управління валютним ризиком. Отже, під час управління валютним ризиком повинні вирішуватись такі основні завдання у фінансово-економічній діяльності банківської установи:

- стабілізація або максимізація прибутку від здійснення валютних операцій;
- прогнозування зміни валютного курсу та його впливу на дохідність чи збитковість фінансових операцій банку;
- можлива реструктуризація балансу банківської установи з урахуванням зміни валютних курсів.

Управління валютною позицією відбувається з урахуванням такої закономірності: відкрита довга валютна позиція дає можливість отримати додаткові прибутки банківській установі, якщо курс іноземної валюти підвищиться, проте може призвести і до значних збитків, якщо курс знизиться, а відкрита коротка валютна позиція навпаки. Тому перед вітчизняними банками постійно постає завдання оцінки і корегування величини та виду валютних позицій за різними іноземними валютами. Слід зазначити, що методи

управління валютним ризиком та валютною позицією, які застосовуються у фінансово-економічній діяльності сучасних банків, поділяються на дві основні групи:

– управління валютною структурою балансу;
– хеджування валютного ризику (рис. 2).

Застосування методів з першої групи впливає на валютну структуру балансу та обмежує негативні наслідки, пов'язані з переоцінкою валютних фінансових інструментів, що є традиційними прийомами управління валютною позицією, процес реалізації яких у повному обсязі висвітлений в економічній науковій та практичній літературі [1]. Але управління валютною позицією через здійснення балансових операцій не завжди відповідає стратегічним і тактичним планам здійснення фінансово-економічної діяльності банківською установою, а іноді є невигідним і з погляду затрат. Проте українські банки вимушені використовувати такі операції через відсутність необхідних умов для застосування сучасних методів управління валютною позицію, зокрема таких, як укладання валютних угод із похідними фінансовими інструментами.

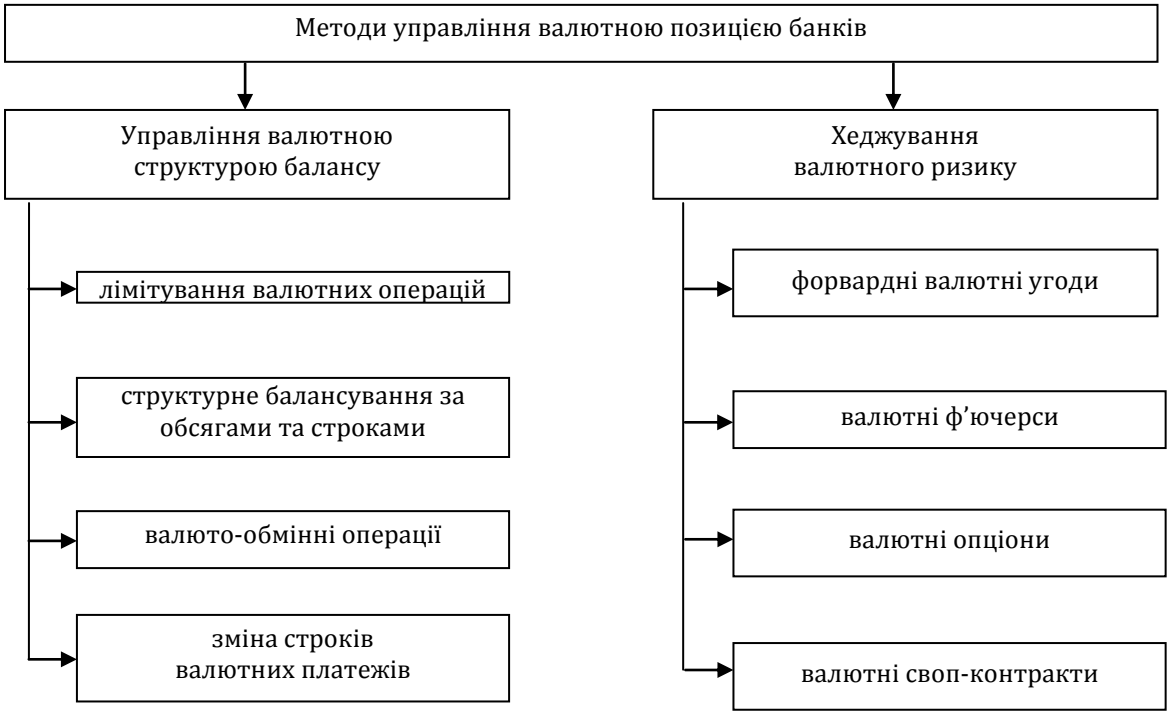

Рис. 2. Класифікація методів управління валютною позицією банку

З приводу цього зазначимо, що методика хеджування передбачає забезпечення певного рівня захисту від впливу валютних ризиків за допомогою укладання додаткових строкових угод за іноземною валютою, метою яких є компенсація можливих фінансових втрат унаслідок зміни валютного курсу, а діяльність, пов'язана з хеджуванням валютного ризику, має певну специфіку та вимагає відповідних знань щодо механізмів її реалізації [2]. У зв'язку з цим підкреслимо, що для українських банків хеджування є відносно новим і найперспективнішим напрямком управління валютним ризиком, але вітчизняні банківські установи не користуються його перевагами через відсутність ринку валютних деривативів в Україні. Однак міжнародний досвід свідчить, що створення ринку похідних фінансових інструментів дасть змогу контролювати ситуацію зі зміною валютного курсу та започаткує у вітчизняній банківській практиці використання сучасних методів зниження валютного ризику. Тому перехід до нетрадиційних методів управління валютною позицією українських банків через поступове впровадження та ефективне застосування операцій з валютними деривативами є одним із перспективних напрямків удосконалення управління фінансово-економічною діяльністю вітчизняних банків.

Важливе значення для аналізу валютного ризику має його науково обґрунтована класифікація. Проте серед учених немає єдності стосовно видів валютних ризиків та їх суті. Ми вважаємо, що найвдалішою є класифікація, за якою валютний ризик поділяють на економічний та фінансовий з виокремленням у структурі останнього операційного і транснаціонального ризиків.

Кожен вид валютного ризику має свої особливості, які необхідно враховувати при його аналізі. Водночас на

практиці досить важко провести межу між економічним, оперативним і трансляційним ризиками, оскільки один вид може трансформуватися в інший.

Висновки та перспективи подальших розвідок

За результатами викладеного матеріалу можна зробити наступні висновки: відсотковий ризик спричиняє небезпеку виникнення фінансових втрат у банку через несприятливу зміну відсоткових ставок на грошовому ринку.

Суттєво впливає на діяльність кожної банківської установи і валютний ризик, який залежить від зміни валютного курсу та від власної валютної позиції банку. Модель валютного метчінгу дозволяє проаналізувати вплив зміни валютного курсу на прибуток банку і на основі отриманих результатів провести необхідні дії для встановлення і обґрунтування внутрішніх лімітів валютного ризику.

Таким чином, розглянуті підходи до оцінки прибутковості банків дозволяють точніше прогнозувати майбутні результати фінансово-економічної діяльності банківських установ та приймати обґрунтовані управлінські фінансові рішення.

Список літератури

1. *Ботвіна, Н. О. Страхування валютного ризику в сучасних умовах / Н. О. Ботвіна // Таврійський науковий вісник. – Вип. 66. – Херсон, – 2009. – С. 247.*
2. *Ботвіна, Н. О. Проведення валютних операцій комерційними банками та методика їх оцінювання / Н. О. Ботвіна // Бізнес-навігатор – № 2 (17). – Херсон, – 2009. –С. 82–88.*
3. *Ботвіна, Н. О. Хеджування валютного ризику як складова Банківської безпеки / Н. О. Ботвіна // Економічний аналіз. – 2013. – № 14. – С. 17-22.*
4. *Гудзь, О. Є. Сучасний вимір банківського кредитування суб'єктів аграрної сфери в умовах кризових деформацій економічного простору / О. Є. Гудзь // Економіка та держава. – 2010 р. – № 11. – С. 22-24.*
5. *Непочатенко, О. О. Сучасний стан і перспективи короткострокового банківського кредитування сільськогосподарських підприємств / О. О. Непочатенко, О. В. Яковенко // Зб. наук. праць Уман. держ. аграр. ун-ту. – Умань, 2010. – Вип. 70, Ч. 2: Економіка. – С. 130–135.*
6. *Лисенок, О. В. Принципи управління фінансами комерційного банку / О. В. Лисенок // Пріоритети, напрями та сучасні чинники розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти: міжнар. наук. -практ. конф., 13 – 14 квітня 2013 р.: тези доп. — Ужгород, 2013. — С. 200 – 202.*
7. *Лисенок ,О. В. Система управління фінансами банку / О. В. Лисенок // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. – Вип. 6 (145) / наук. ред. І. Г. Манцуров. – К., 2013. – С. 116 – 121.*
8. *Лисенок, О. В. Банківські ризики: теорія та практика управління: монографія / [О. В. Лисенок, Л. О. Примостка, О. О. Чуб та ін.]. – К.: КНЕУ, 2008. – 456 с.*

References

1. *Botvina, N. O. (2009). Strakhuvannya valyutnoho ryzyku v suchasnykh umovakh. Tavriys'kyy naukovyy visnyk, 66, 247.*
2. *Botvina, N. O. (2009). Provedennya valyutnykh operatsiy komertsiynymy bankamy ta metodyka yikh otsinyuvannya. Biznes-navihator, 2 (17), 82–88.*
3. *Botvina, N. O. (2013). Khedzhuvannya valyutnoho ryzyku yak skladova Bankivs'koyi bezpeky. Ekonomichnyy analiz, 14, 17-22.*
4. *Hudz', O. Ye. (2010). Suchasnyy vymir bankivs'koho kredytuvannya sub"yektiv ahrarnoyi sfery v umovakh kryzovykh deformatsiy ekonomichnoho prostoru. Ekonomika ta derzhava, 11, 22-24.*
5. *Nepochatenko, O. O. & Yakovenko O. V. (2010). Suchasnyy stan i perspektyvy korotkostrokovoho bankivs'koho kredytuvannya sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv. Zb. nauk. prats' Uman. derzh. ahrar. un-tu, 70, Ch. 2, 130–135.*
6. *Lysenok, O. V. (2013). Pryntsypy upravlinnya finansamy komertsiynoho banku . Priorytety, napryamy ta suchasni chynnyky rozvytku mizhnarodnykh vidnosyn, 200 – 202.*
7. *Lysenok, O. V. (2013). Systema upravlinnya finansamy banku. Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini, 6 (145), 116–121.*
8. *Lysenok, O. V., Prymostka L. O. & Chub O. O. (2008). Bankivs'ki ryzyky: teoriya ta praktyka upravlinnya. Kyiv: KNEU.*

Стаття надійшла до редакції 30.03.2015 р.